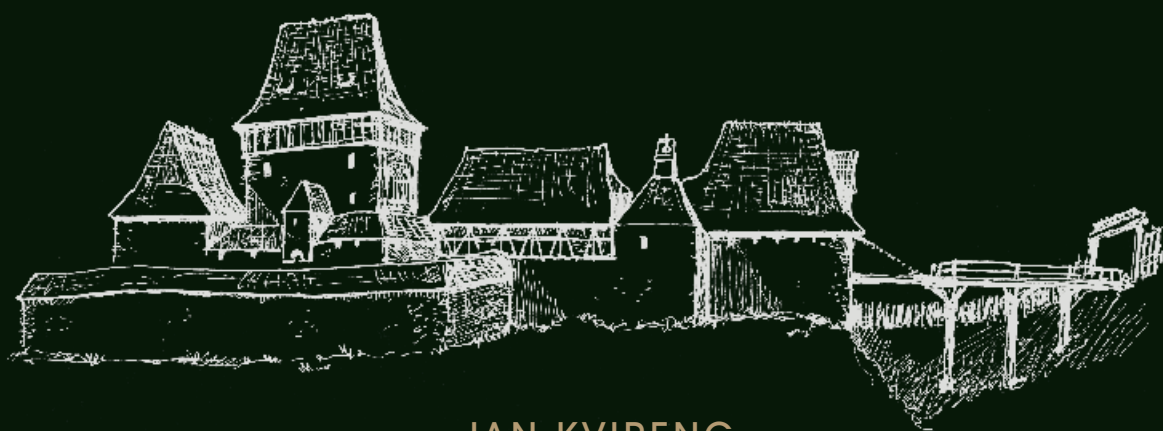

HRADY

ČECH A MORAVY

ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ PŘÍBĚHY A OSUDY

JAN KVIRENC

JAN KVIRENC

HRADY

ČECH A MORAVY

ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ
PŘÍBĚHY A OSUDY

Grada Publishing

Jan Kvirenc

Hrady Čech a Moravy

Známé i neznámé příběhy a osudy

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 7847. publikaci

Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Ilustrace Jan Syka
Fotografie autor
Fotografie na obálce: hrad Bezděz, kresba na obálce: Kozí hrádek
Grafická úprava a sazba Jakub Náprstek
Počet stran 320
První vydání, Praha 2020
Vytisklo Tisk Centrum s. r. o., Moravany u Brna

© Grada Publishing, a. s., 2020
Cover Photo © Depositphotos/dc_9

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

ISBN 978-80-271-1982-0 (ePub)
ISBN 978-80-271-1981-3 (pdf)
ISBN 978-80-271-0335-5 (print)

OBSAH

Úvod 7

BEČOV NAD TEPLOU | *Dobrodružství kriminalistiky* 8

BEZDĚŽ | *Kralevic v zajetí* 14

BÍTOV | *Poslední baron* 20

BLATNÁ | *Boj o dědictví* 26

BOSKOVICE | *Dopis králi* 32

BOUZOV | *Romantická pohádka* 38

BUDYNĚ NAD OHŘÍ | *Turecký mumraj* 44

BUCHLOV | *Lovecké právo* 50

ČESKÝ KRUMLOV | *Krvavý masopust* 56

ČESKÝ ŠTERNBERK | *Přítel krále* 62

DÍVČÍ KÁMEN | *Kulhavý vladař* 68

HASIŠTEJN | *Škola humanistů* 74

HELFŠTEJN | *Zdětinilá paní* 80

CHEB | *Generalissimův mord* 86

JANŮV HRAD | *Středověký sen* 92

JENŠTEJN | *Arcibiskup v ohrožení* 98

JINDŘICHŮV HRADEC | *Bílá paní* 104

KARLŠTEJN | *Karlův hrad* 110

KLENOVÁ A PECKA | *Císařské zúčtování* 116

KRAKOVEC A KOZÍ HRÁDEK | *Cesty mistra Jana* 122

KŘIVOKLÁT | *Soucitná kněžna* 128

KUNRATICE – NOVÝ HRAD | *Panovníkovy pohřby* 134

LEMBERK | *Paní svatého života* 140

LICHNICE | *Zimní válčení* 146

LIPNICE NAD SÁZAVOU | *Husitský biskup* 152

LOKET | *Rozhádání rodiče* 158

MICHALOVICE	Turnajový hrdina	164
PERNŠTEJN	Pevnost Moravy	170
POTŠTEJN	Hrabě s pokladem	176
PRAŽSKÝ HRAD	Kamenný stolec	182
PŘÍBĚNICE	Kacíři a adámci	188
PŘIMDA	Žalář pro knížete	194
RABÍ	Oči vojevůdce	200
RADYNĚ	Koruna či klobouk	206
ROUDNICE NAD LABEM	Římský vězeň	212
ROŽMBERK	Samé pohřby	218
SION	Poslední odbojník	224
SOVINEC	Čestná kapitulace	230
STRAKONICE	Listina od nebožtíka	236
SVOJANOV	Královnin rytíř	242
ŠVIHOV	Baumeister Benedikt	248
VALDŠTEJN	Ráj básníků	254
VALEČOV	Menší Tábor	260
VELHARTICE	Buškova číše	266
VEVEŘÍ	Hrad v betonu	272
VÍZMBURK	Zavřený i vykopaný	278
VRANOV – PANTHEON	Chrám hrdinů	284
VYŠEHRAD	Bájná skála	290
ZNOJMO	Ryšavá šelma	296
ZVÍKOV	Nedočkavý mladší král	302
ŽEBRÁK A TOČNÍK	Líný král	308
Použité prameny a literatura		314
Poznámka k vyobrazením		318
Výběrový místní rejstřík		318

ÚVOD

Toť pomník kamenný, dob dávných zvěst... J. Goll

Před mnoha lety jsem s velkou námahou na ten příkrý kopec vystoupil, nelze tam totiž dojet ani koňmo, ani vozem. Dosud stojí vysoká kulatá věž, která vítězně vzdoruje věku, bouřím a bleskům... Slavný historik ze 17. století Bohuslav Balbín byl pilným poutníkem po rozmanitostech z historie Království českého. Připojíme se k němu? Dá nám to možnost „zažít“ hrad doslova na vlastní kůži.

Ze všech hradů, opevněných přírodou, byl tento považován vždy za přední. Jeho popis se týká výstupu na Bezděz, ale většina našich hradů se z pochopitelných důvodů vypíná na nějakém obtížně přístupném vrchu. Sama česká země poskytuje mnoho příležitostí k zakládání hradů, vždyť je ... jakoby poseta strmými a výraznými kopci. (Na stavby v nížinách ale rozhodně zapomenout nechceme.)

Nadšenými přívlastky se to v Balbínově soupisu jen hemží: panské rezidence jsou *velmi starobylé, velmi slavné, nad jiné pozoruhodné, velmi proslavené* či jednoduše *výborné, skvělé*. A spousta z nich je prostě *hradem postaveným na krásném místě*.

A právě množství lokalit nás limituje. I my se musíme – podobně jako jezuitský dějepisec – rozhodnout, kam zamířit. Sám přiznával, že některá sídla poznal jen z doslechu, z dálky, či se o nich dočetl ve starých kronikách. Ani my nemůžeme v předkládaném lexikonu uspokojit každého. A s pouhým výčtem nebo stručným encyklopedickým heslem se spokojit nechceme. Kritériem výběru nám nebyla architektura či výtvarné styly, ani střídání majitelů nebo míra uchování dávných obydlí králů, šlechty a prelátů. Měřítkem nám byly české dějiny.

Tento trochu netradiční průvodce po hradech Čech a Moravy nabízí putování napříč celou naší historií od počátků státu Přemyslovců až

po současnost. Vždyť hradními paláci a jejich pozůstalými ruinami mnohokrát procházely „velké dějiny“ i osobnosti, které je utvářely.

Prožijte 55 příběhů osobních vášní, slávy i tragédií, uměleckého rozvoje i zkázy, politiky, diplomacie a válek. Oživte známá i pozapomenutá sídla středověku a jejich novověké osudy, začtěte se do písemných svědectví přímých aktérů, svědků i bezejmenných letopisců.

I stavení, z nichž zbývají už jen romantické zříceniny, obývané hejny kavek a vran, znamenají přítomnost... Jsou s to vyprávěním o něčem, co už není, do jisté míry zpřítomnit děje odvanuté časem. (Z. Kalista)

Žádáte-li doporučení od nejvyšší autority, byl to již Karel IV., který na okraj svého zákonníku podotknul: *Kdo by popíral, že hradý jsou nutné? – Kamenné pomníky minulosti vás zvou k návštěvě!*

RYCHLÁ A SNADNÁ ORIENTACE je samozřejmostí; kapitoly jsou řazené abecedně a mají shodnou strukturu – výkladový článek je prokládán úryvky z dobových pramenů a historické literatury. Tři tečky (popřípadě tři tečky v kulaté závorce) vyznačují kratší (respektive delší) vynechávky v originálním textu. Hranaté závorky jsou autorskými vsuvkami: nahrazují a doplňují chybějící či nesrozumitelné části, jsou v nich nezbytné vysvětlivky i opravy. Pramenné citace vložené přímo do hlavního textu jsou odlišeny kurzívou. Kvůli snazšímu porozumění jsme přistoupili k nepatrným jazykovým úpravám dobových textů; několik jich bylo nově přeloženo.

Erb vévodů
Beaufort-Spontin

BEČOV NAD TEPLOU

Dobrodružství kriminalistiky

Plány J. Zítka a J. Schulze
na historizující přestavbu naštesti zůstaly jen na papíře

První písemný záznam o hradě je až z roku 1349 ve spojení s pány z Oseka, později psaných z Rýzemberka. Hrad vznikl snad už před koncem předchozího století, jak by ukazoval oválný bergfrit. Brzy byl ale rozšířen o dvě výrazné čtyřhranné věže (donjon a kaple s gotickými freskami) a ještě později o nový palác. Své stopy zanechala v mohutnějším areálu též renesance a baroko, kdy byly přidány další zámecké budovy. Státní hrad a zámek, ležící v chráněné krajinné oblasti Slavkovský les, prezentuje zámecké interiéry a zvlášť unikátní relikviář.

☉ Všechno to začalo ve Vídni na československém zastupitelství, kam v červnu 1984 přišel muž, který se představil jako Danny Douglas, občan Spojených států amerických, ... s tím, že má pro Československo zajímavou nabídku. (...) Dále řekl, že někdy na začátku šedesátých let se sešel s nějakým občanem tehdejší Spolkové republiky Německo ... a od něho se dozvěděl o tom, že na území Československa, asi 150 kilometrů od Norimberka, se nachází věc,

která má vysokou hodnotu, československé úřady o té věci nevědí a samy nemají pražádnou naději věc nalézt... Navrhoval, aby úřady celou věc uvážily a souhlasily s tím, že tento nedefinovaný předmět si bude moci pan Douglas vyvézt z Československa za úplatu 250 000 amerických dolarů. Tato věc neměla mít souvislost s československou státností ani historií ... a měla být velmi drahá...

Kriminalista F. Maryška (2010)

☉ Mezitím někdo přinesl nářadí a po chvíli se nám podařilo opatrně s co nejmenším poškozením zvednout to našťipnuté prkno a dát ho stranou. Pod prknem byla suť taková, jaká je po otlučení obyčejné staré omítky smíchaná se zeminou. ... Znovu jsme místo přeměřili, jestli je signál [detektoru kovů] i pod prknem, a byl. Kleknul jsem si na podlahu a rukou jsem hrábnul do suti, abych zkusil, jak je to tuhé... Po několikrátém prohrábnutí jsme viděli, že suť pod rukou někam mizí, a za chvíli bylo vidět, že se sype dolů, do nějaké dutiny. Hrábnul jsem ještě několikrát, otvor se rozšířil asi na průměr deseti centimetrů a už se dalo nahlédnout dovnitř. Když jsem se sklonil, skoro lehnul, viděl jsem, že se na mě z díry usmívá skleněná kulička ze štítu relikviáře sv. Maura, a bylo na ní vidět, že je ráda, že vidí zase světlo. **Kriminalista F. Maryška (2010)**

Hradní donjon

ŠIBENIČNÍ VRCH

Bečov nabízí svého druhu vzácnou památku hrdelního práva – kamennou šibenici. Šlechtické i městské soudy, disponující hrdelním právem, nechávaly stavět dřevěné šibeniční konstrukce zpravidla za městem, a to i z hygienických důvodů (těla tu někdy visela dlouhý čas). A pokaždé nanovo, i když na stejném místě („šibeniční vrch“). Někde ale vrchnost zbudovala stálou a stabilní kamennou konstrukci, doplňovanou dřevěnými trámy. Naše nejcelistvější, zachovaná až do výšky 4 metrů, je ne-daleko odtud v Horním Slavkově; další přímo v Bečově, asi kilometr od města. Vznikla po roce 1709; má kruhový půdorys (průměr 5,6 m); na zeď původně dosedaly tři nebo čtyři kamenné pilíře, sahající do výše 5–6 metrů. Archeologové tu našli i kosti odsouzených. Hrdelní právo Bečovu odebraly reformy Marie Terezie.

Hrad a zámek v Bečově nad Teplou přijde v našem vyprávění poněkud zkrátka. Nepůjde nám o dějiny šlechtického sídla, jakkoliv nejsou bez zajímavosti. Z vlastníků panství vzpomeňme alespoň Jana Kašpara Pluha z Rabštejna, vůdčí osobnost protihabsburského odboje v letech 1546–47, či možná nečekaně Questenberky, jinak spojené s ji-homoravskými Jaroměřicemi. I tady založil hudbymilovný Jan Adam spolek *Collegium musicum*, na jehož tradici navázala v 19. století proslavená hudební škola. A jistě tu dirigoval a režíroval též František Václav Míča, autor první české opery.

Roku 1813 panství zakoupil vévoda Friedrich August Beaufort-Spontin, člen starobylého šlechtického rodu z Lotrinska, který jako konzervativní monarchista hledal po Velké

Celkový pohled

francouzské revoluci bezpečnější usídlení. Třetí z vévodů Karl Alfred plánoval romantickou přestavbu nového rodového sídla, ale naštěstí na ni nedošlo (návrhy vytvořili Josef Zítek a Josef Mocker). A stejný vladař udělal v roce 1838 nečekaně výhodnou koupi.

Relikviáře byly předmětem duchovní a náboženské úcty a současně reprezentačním dílem, uctívajícím světce i své objednavatele a majitele. Mívaly nejrůznější podobu, třeba i jakési tumbky – domečku. Takové zůstaly vzácně zachované z doby kolem roku 1200: relikviář Karla Velikého v Cáchách či relikviář Tří králů, uložený v Kolíně nad Rýnem.

V letech 1225–30 k nim přibyl románský relikviář sv. Maura, Jana Křtitele, sv. Timoteje a sv. Apolináře, zkráceně relikviář sv. Maura. Tento kněz žil v 1. nebo 3. století v Remeši a s dalšími dvěma světci zemřel při šíření křesťanství mučednickou smrtí. Ostatky získaly

v 11. století dvě církevní instituce v belgickém Florennes, jež pro ně nechaly ve 13. století zhotovit novou oslňující schránu, uloženou v klášterním kostele.

Časy slávy se střídaly s dobou úpadku a plenění, až byl klášter za Francouzské revoluce zcela zničen. Relikviář se však naštěstí podařilo zachránit ve farním kostele sv. Gengulfa. Obec na opravu poškozeného artefaktu, z něhož si prý děti vylupovaly *kamínky* na hraní kuliček, neměla peníze; ležel v sakristii na zemi mezi poškozeným nábytkem. Za 2500 franků přijal vévoda Karl Alfred nabídku k odkoupení s tím, že zůstane vystavený v tamní zámecké kapli; za stejnou částku ho nechal provizorně zrestaurovat. Z Florennes byl nakonec odvezen roku 1888 do Bruselu na výstavu uměleckého řemesla (pojistná cena činila 500 000 franků). A po skončení výstavy relikviář zamířil do hradní kaple bečovské rezidence.

Povědomí o relikviáři se v Čechách příliš nerozšířilo, zůstalo jen pár fotografií z počátku třicátých let. Beaufortové jako aktivní přívrženci nacismu opouštějí v roce 1945 zemi a jejich majetek připadá podle dekretů prezidenta republiky státu.

A pak v červnu 1984 přišel na československé zastupitelství Danny Douglas (viz první citace) se záhadnou nabídkou: za úplatu 250 000 dolarů vyveze ze země neznámý, ztracený předmět bez vztahu k československé historii. Jak mohl vzápětí konstatovat František Maryška, vedoucí odboru na Federální kriminální ústředně a šéf vyšetřovacího týmu: *Když mi to došlo, že máme-li říci, jestli je něco kradené, ale nevíme, co to je, ani kde to je, tak to musíme nejdřív najít – a protáhl se mi obličej.*

Začaly se sbírat informace – ale o čem vlastně? O něčem neznámém a na neznámém místě? Nasazení kriminalistů na *případu Starožitnost* bylo nadstandardní a časem se z toho stala jakási „věc cti“. Napomohlo prosincové setkání s Douglasem. Spíš z jemných náznaků se dalo odečíst, že *hledaná věc* [skutečně] *existuje, je vzácná, ojedinělá a tím i velmi drahá, ukryl ji někdo bohatý na konci druhé světové války někde v západních Čechách, tuto věc již někdo viděl, znal nebo byla nějak známá a mohlo jít o věc přibližných rozměrů konferenčního stolu.*

Archivní poznatky mnoho neprozradily, tým vyloučil spoustu slepých uliček; tipovaly se rodiny, které ji mohly do Čech převést (Američan potvrdzoval, že věc nepochází z naší země) – snad by mohlo jít o rod Mens-

Hrad a zámek

Pohled ze zámecké zahrady k městečku

dorff-Pouilly, Metternich nebo Beaufort-Spontin. Čas letěl neuvěřitelným tempem. Ministerstva zahraničí, financí i kultury, vedena vidinou valutové měny, proti vývozu neznámé památky neprotestovala a v září 1985 byl domluven listopadový termín podepsání příslušných smluv. Československá strana si přitom vymínila podíl 25 % z prodeje, Douglasem odhadovaného na 4 miliony dolarů!

Další vodítko poskytl sám obchodník, když za místo podpisu navrhl Karlovy Vary. Logické bylo, že hned poté dojde k vyzvednutí památky; těžké techniky přitom nebude zapotřebí. Maryškův nepočetný tým oblast pátrání zužuje na Karlovarsko. Po několika marných cestách se koncem října octnou u zavřené brány chátrajícího hradu a zámku v Bečově: *Když jsme postavili u brány, neviděli jsme nikoho, a tak jsme skrz rezavé mříže volali, jestli tam někdo je, aby-*

chom se zeptali, tak jako všude jinde. Po chvíli z budovy vykoukl kudrnatý, mladý, štíhlý chlapík a dřív, než jsme otevřeli pusu, nám řekl, že objekt je veřejnosti uzavřen, že dovnitř nemůžeme.

Kastelán se dal obměkčit, i když k možnosti nalézt záhadný předmět byl až do posledních okamžiků skeptický. Zato si vzpomněl, že se tu před časem objevil nejspíš někdo spřízněný s Beauforty, který se toulal po hradu. (Udělené vízum pro Maxe von Croye potvrdilo, že šlo o zetě posledního z bečovských vévodů.)

Začal systematický průzkum areálu: *Když jsme ale viděli to množství budov, rozsáhlé sklepy, silné zdi a venkovní neuspořádané a často zarostlé prostředí, spadly nám brady, začali jsme propadat beznaději a byli jsme z toho smutní, protože jsme byli přesvědčeni, že jsme na konci dlouhého závodu, který budeme muset vzdát těsně před cílem...*

Štěstí prálo připraveným ve chvíli, když ředitelka Uměleckohistorického muzea objevila v knize z roku 1931 fotografie relikviáře. Stejnou knihou o památkách západních Čech už listovali s bečovským kastelánem – ale v jeho výtisku chyběla právě tahle jedna stránka! Koukal jsem na obrázek, pak zase na ten text pod ním a pak na [kolegu] Pepu a pak zase na obrázek a pak zase na text a tak to bylo ještě několikrát, oba jsme mlčeli a pak jsme jako na povel vyskočili a jako tenkrát Pepa Švejk křičel „Na Bělehrad!“, my jsme křičeli „Na Bečov!“ Byl pátek 1. listopadu 1985 a smlouva měla být podepsaná příští týden!

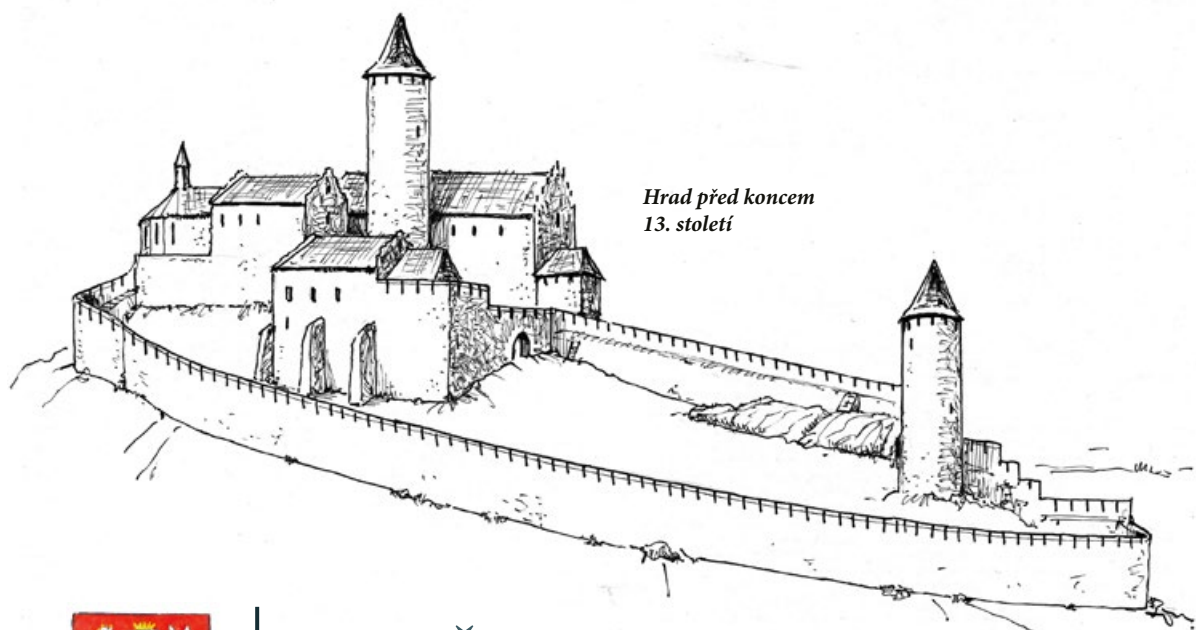
Kvůli jedné okrajové formulaci bylo však datum podpisu samotným Douglassem posunuto o 14 dní. Pomoc v hodině dvanácté! – Když bylo jasné, jaký předmět hledají, dalo se postupovat rychleji a některá místa vyloučit. Po několika schodech po vstupu do hradu odbočovaly schody vpravo do staré hradní kaple. Už jsme tam několikrát byli při počátečních orientačních prohlídkách, ale nyní jsme tam nesli i detektory, abychom místnost propátrali důkladně a pak se přesunuli dál do hradu... Bylo úterý odpoledne 5. listopadu 1985.

V hradní kapli Navštívení Panny Marie strávili všichni noc: *Čím dále se relikviář vynořoval ze země, tím víc jsme viděli, že ten, kdo ho tam ukrýval, měl hodně naspěch, nebo byl velmi nepraktický, nebo obojí, protože schránka s relikviářem byla položena do vykopané jámy přímo dřevěným dnem do země. Je jasné, že vlhkost vzlínala do dřevěného jádra relikviáře přes spodní prkna, a protože na to měla čtyřicet let, napáchala své.* Poslední z Beaufortů Heinrich v roce 1945 nejspíš předpokládal, že úkryt svatostánku bude jen dočasný. (Současné bylo na místě nalezeno velké množství plných vinných lahví.)

Ministerstvu zahraničí se americký obchodník zanedlouho ozval kvůli upřesnění data karlovarské schůzky. Když se dozvěděl o nálezu na bečovském hradu, reagoval nechápavě a trval na smluvním ujednání. Jeho následný telefonát ale po půlhodině všechno odvolal. Došlo mu, že jím vyslovovaný Petschau je opravdu Bečov nad Teplou.

Relikviář sv. Maura, artefakt nedozírné ceny i hodnoty, se po odborném restaurování vrátil v roce 2002 na bečovský hrad a zámek.

Relikviář sv. Maura, Jana Křtitele, sv. Timoteje a sv. Apolináře z let 1225–30 je dlouhý 138,5 cm, široký 42 cm a vysoký 64,5 cm. Na dubové jádro je umístěna bohatá výzdoba ze zlaceného stříbra a zlacené mědi vytvářející figurální, filigránové a reliéfní prvky, doplněné emailovými destičkami, šperkovými kameny a antickými gemami. Čelní strany tumby zaujímají sošky žehnajícího Krista a sv. Maura, po bocích stojí dvanáct apoštolů. Střechu, zakončenou zlaceným hřebenem se 16 menšími a 3 velkými křišťály (na fialových špicích), zdobí 12 velkých reliéfů ze života sv. Jan Křtitele, Maura a jeho spolumučedníků. Uvnitř schrány byly v textilních váčcích nalezeny ostatky alespoň čtyř osob včetně jedné ženy, také dětský mléčný zub (kosterní pozůstatky se mohly přimíchat při exhumaci z hromadných hrobů). K obsahu patří též celkem 19 odlišných druhů textilu (z 8.–13. století z nejrůznějších koutů světa) a zbytky usní i rostlin (zřejmě kadidlo). Olovená destička z roku 1483 potvrzuje pravost ostatků (tzv. autentika): *Tělo svatého Maura kněze a vzácného mučedníka s hlavou jiného mučedníka*. Restaurování probíhalo v utajení v letech 1991–2002, hlavní zásluha náleží akademickému sochaři Andreji Šumberovi. Relikviář byl přitom rozložen na 499 dílů, skládajících se ze tří tisíc jednotlivých částí!

*Hrad před koncem
13. století*

*Erb českého
krále*

BEZDĚZ

Kralevic v zajetí

Zdaleka viditelný, monumentální výšinný královský hrad na vrcholu Velkého Bezdězu (604 m) založil v roce 1264 Přemysl II. Otakar a dnes představuje nejlépe zachovaný hrad z jeho doby. Václav II. sídlo dovybavil skvostnou kaplí. Pokusy přestavět ho v 17. století na barokní pevnost a posléze klášter a poutní místo jej naštěstí příliš nepoznamenaly, a tak může zřícenina opuštěná definitivně v 18. století (posléze také symbol „Máchova kraje“) aspirovat na pozici krále českých hradů. Zpřístupňován byl od poloviny 19. století za Valdštejnů; nyní státní hrad.

⊙ [Markrabě Ota] si vymohl chlapce z rukou [pražských měšťanů] a umístil ho načas k pobytu na Bezdězi, hradě velmi pevném, přidav mu některé kaplany ze země a služebníky. ... A hned byl chlapec na tom hradě postižen tísnivými rozličnými nedostatky a bezohledností Sasů byla od něho odstraněna téměř celá družina... Jeho matka, která též s ním přišla, odešla pociťujíc nelibost nad urážkami, kte-

rych se dopouštěli na milovaném synáčkovi. ... Tak mezi lidem tvrdým a stejně tak pramálo vlídným podržel mírnost svou, leč jinak se radovat nemoh... Byl smutný ten chlapec, neb stále žil v bídě a strastech. (...) [Potom] byl Václav odveden do Saska, kde byl ... trápen hladem a postem, neboť ... často mu chybělo jídlo, což vyprávět vzbuzuje lítost: zřejmě mu scházel i chléb, když po ránu hladový vstá-

val; takto už několik roků tam prožíval v odřených šatech, v prostou sukni stále se odíval, a protože mu bylo odpíráno lněné prádlo, spokojoval se jen s vlněným. Často vycházel v roztrhaných střevících, protože neměl peněz na jejich opravu. (...) Chlapec se věru častějším hladověním dostal do tak krajního stavu, že tehdy ani nemohl vykonávat tělesnou potřebu. Všechno to trpělivě snášel ... a často ukazoval svým spoluvyhnancům milou tvář, aby neklesali na mysli...

Zbraslavská kronika (14. stol.)

☉ Může-li být v šťastlivci, kterému políbení rozkvetlých rudých úst se jednou dostalo, může v něm nevzplanout touha po větším daru?

Člověk tak netečný snad v celém světě není, leda by smysly své měl choré nemálo.

I já se přiznávám k mocnému tomu žáru.

Ach, co bych zato dal, má paní, kdybych zas v náruč vás mohl vzít a celou zlíbat vás!

Snad odpustila byste snáz,
co na vás vyzradil můj hlas.

Má paní líbezná, má něžná, vytoužená,
jen ve vás, ve vás dlí moje útěcha!

Nad všechny poklady je drahé tělo vaše,
však jeho největší a nejryzejší cena
tkví v jeho čistotě, která mě nenechá
práh studu překročit. I stojím cudně, plaše
před vámi, třebaže mizí má rozvaha,
jakmile vaše rty jen zřím, má předrahá!
Však pokušení neblahá
vaše ctnost krotit pomáhá.

Václav II. – Milostná píseň

Sláva Přemysla II. Otakara, krále „železného a zlatého“, uhasla v srpnu 1278 na bojišti u Suchých Krut na Moravském poli. Jeho tělo putovalo z Vídně, kde bylo zprvu veřejně vystaveno, aby se o konci krále mohl každý přesvědčit na vlastní oči, do provizorního místa uložení ve Znojmě. A Přemyslovo dědictví?

HLASY ROMANTIKŮ

Bezděž se stal věčnou inspirací romantiků: *Zas v okně zadumán? Zas toužíš v dáli? / Kde myšlenky tvé toulají se, kde? / Nech přeludů jež v oblacích tě šálí...* (S. Čech: *Vězeň na Bezděži*). Doslova učaroval K. H. Máchovi: *Jasný příjemný večer ... nalezl mě v zříceninách hradu bezděžského. Nade mnou plynuly šedé obláčky co stáda beránek...* (*Večer na Bezděži*), ale třeba i B. Smetanovi (opera *Tajemství*). Chladného nenechal historika J. Pekaře či jeho učitele, neméně slavného dějepisce J. Golla: *Tam na severu v našem rodném ráji / jak vlny moří dvou dva proudy lávy, / (...) ční vrch a krajům vlasti vzdáleným / znám jménem Bezděž jest slavený. / Toť pomník kamenný, dob dávných zvěst...* Hrad nechybí ve verších V. Holana: *Hrad Bezděž šuměl nad tvým chlapectvím a jívý drobných hájů...* A inspiruje dodnes: *Zaradoval jsem se, že budu mít hrad jen pro sebe. Ojakživa jsem ho považoval za svůj.* (M. Urban: *Sedmikostelí*).

Římský král Rudolf Habsburský, vítěz z bitvy, si na příštích pět let podržel dohled nad Moravou, zatímco braniborský markrabě Ota V. Dlouhý se stal správcem Čech, a navíc poručíkem svého bratrance Václava, jemuž v době otcovy smrti nebylo ještě ani celých sedm let.

K působení „Braniborů v Čechách“ (vzpomeňme operu B. Smetany) snesli kronikáři barvitě obrazy zmaru a všeobecné zkázy, hospodářského úpadku a epidemií a dali jim nálepku „zlých let“: *Dědiny hynou, města scházejí a hrady, vzájemně se ničíce, upadají. Boháče zajímají, chudáky pobíjejí, mladíky i dívky, starce s mladšími bídně utlačují, pocestní přestali chodit cestou a zarůstající tráva přeměnila bezpečné cesty v pustiny...*

Charakteristické panorama bezděžských kopců

Ota správu země nezvládal; v situaci se orientoval těžko a pokusy o tvrdou politiku vyvolávaly nespokojenost, navíc se nedokázal domluvit ani s královnou-vdovou Kunhutou. Avšak postavení správce země a Václavova poručníka, byť dočasné, bylo silným lákadlem. Stejně zjevné ovšem bylo, že pokud si má udržet nějaký vliv, musí mít v rukách kralevice.

Po dohodě s Pražany v lednu 1279 získal nad Václavem a Kunhutou kontrolu a začátkem února si svou pozici pojistil. Nechal ho i s matkou převézt na pevný, ale dobově vzato také moderní až luxusní Bezděz: *Markrabí braniborský ... vzbouřil ze spánku ... královnu českou s jediným a útlým synem Václavem za hluboké noci..., poručiv..., aby ji i s hošíkem, ač tomu nechtěli a vzpírali se, jen chatrně oděné naložili na vůz a dovezli na hrad Bezděz po*

příkrých cestách a tmavých úvozech, přestože by taková jízda při neobyčejně rychlém cestování naháněla strachu i hrůzy ... i za nejjasnějšího dne. ... Usídlili je ... na velmi pevném hradě Bezdězi v těsném vězení pod stráží přeukrutných Němců cizozemců, zakázavše naprosto všem Čechům přístup k nim s výjimkou málo, sotva tří osob, jež jim donášely stravu... (Druhé pokračování Kosmovo)

Pokusy české šlechty učinit Václavovu zájetí přítrž byly marné, po několika měsících (mezi zářím a listopadem, přesné datum je nejisté) jej Ota převezl z dosahu Čechů krátce do Žitavy a potom na svůj oblíbený hrad Špančavu u Berlína. Václav se do království vrátil až jako takřka dvanáctiletý v roce 1283 s tím, že Ota si za předání krále nechal potvrdit další území a finanční kompenzace.

Pasáže Zbraslavské kroniky sugestivně líčící chlapcovy útrapy se braly doslovně takřka jako vyprávění očitých svědků. Není však takové zacházení v rozporu s Otovým cílem udržet si správu země co nejdéle a nechat krále bohatě vyplatit? Byl takovým zlosynem, aby svého svěřence fyzicky týral? Jak by mu byl prospěšný trpící princ na pomezí života a smrti?

Nezpochybňujeme tím psychické strádání osmiletého chlapce, odloučeného nedlouho po smrti otce i od matky a žijícího pod dohledem povětšinou neznámých lidí. Ale materiální strádání takového rázu, *což vyprávět vzbuzuje lítost*, nevyznívá přesvědčivě. Václav jistě neměl péči, na jakou byl zvyklý z mateřského dvora, je možné připustit určité zanedbání, spíše však z nedbalosti než cíleně.

Ve vzdálené Špandavě ani nehrozilo bezprostřední nebezpečí princova úniku, a tak nechybějí názory, že se tu mohl zapojovat do bohatého společenského a politického dění. Další indicií je pozdější nekonfliktní vztah k markraběti (zůstali ve spojení až do jeho smrti v roce 1298) či vysoká intelektuální úroveň královice – je představitelná bez toho, aby se mu v Braniborsku nedostávalo nějaké adekvátní výchovy?

Ptejme se tedy na motivy autorů zkusit Václavovo zajetí jen těmi nejtemnějšími odstíny. Historikové poukazují na to, že první kniha kroniky byla zamýšlena jako oslavný spis legendistického charakteru. Měl podpořit snahu svatořečit krále coby dobrodince církve, jenž založil též zbraslavský klášter, v němž brzy po jeho smrti začali sepsovat svou kroniku.

Hrad s hlavní věží (40 m), palácem a kaplí (vpravo)

Pohled z hlavní věže

Když v roce 1283 opět Čechové spatřili svého mladého krále, měli vážné obavy o jeho zdraví. I podle průzkumu tělesných ostatků se zdá, že v dětství trpěl rachitidou, křivicí, vyvolanou nedostatkem vitamínu D: *Byla tato rachitida způsobena skutečným zanedbáváním péče, nebo šlo o nezdravý základ mladého prince, který by byl vždy a za všech okolností neduživým dítětem? Patrně se to nikdy nedozvíme, i když leccos naznačuje, že šlo spíše o druhou z eventualit.* (K. Charvátová)

V jiném světle se jeví také pozice Václavovy matky Kunhuty. *Paní královna si začala čas od času vyžadovat od purkrabího ... povolení, aby směla navštívit město Freistadt [Kuřívody], ... aby se pomodlila... Purkrabí Heřman vyhověl žádosti paní královny a dovolil jí, aby šla, kam se jí líbí, ale s tou podmínkou, že zanechá děti na hradě a že se ... k dětem vrátí. ... Podruhé, několik dní potom, žádala povolení navštívit šedé mnichy v [Mnichově] Hradišti... [Tak učí-*

nila ještě dvakrát a pak] předstírala, že chce jet na Moravu navštívit hrob svého manžela krále Otakara. A vydavši se na cestu, když měla jít na Moravu, zaměřila své kroky do Opavy... (Druhé pokračování Kosmovo)

Oproti tvrzení některých pramenů sdílela Kunhuta Uherská úděl se svým synem nejspíš dobrovolně, mohla se volně pohybovat a nevy-mýšlela složité útěkové lste. Asi marně doufala, že se podaří vymoci kralevicovo brzké osvobození, ale mezitím jí osud nabídl poněkud jiné dobrodružství (viz Svojanov).

Několik pasáží Zbraslavské kroniky popisuje zvláštní psychické ustrojení mladého Václava. Nebylo by ostatně divu, kdyby ho strádání v dětských letech nějak nepoznamenalo: *Smích se mísí s bolem, když je člověk pod jasnou tváří uvnitř mučen tlakem zármutku. – Sám se zřídka zúčastnil žertovných nebo nicotných her chlapeckých, sám se naprosto vyhýbal zábavám mladíků. – Dal si zhotovit jakýsi oltář*

uvnitř dutý, v jehož dutině, když se nebe zatáhlo mračny, se rychlým během schovával ze strachu před hřměním nastávající bouře. – Po chlapec-kém způsobu s požitkem pojídal první plody a z jakéhosi zvyku se hrozil pohledu na kočky a zvuku jejich mňoukání.

Přes tyto handicapy Václav vyrostl ve skvělou vladařskou osobnost a přemyslovské skráně ozdobil hned třemi královskými korunami.

Kaple sv. Michaela, dokončená za vlády Václava II.

Božská komedie Danta Alighieriho, věhlasné dílo počínajícího humanismu (kolem roku 1300), zmiňuje i dva české krále. Autor je hodnotí z pohledu italských zájmů a umístil je mezi Peklo a Ráj – do Očistce: *Ten nejvyšš, jemuž psáno v obličejí, / že povinnosti své má zanedbány, / a jenž rtem nepohne, když druzí pěj, / byl císař Rudolf [Habsburský], jenž moh zhojit rány, / jež Itálii stále tolik moří, / takže ji stěží jiný zbaví hany. / Druhý, jenž milou společnost mu tvoří, / vlád zemi, v níž je vodstev zrod, jichž přival / jde k Labi Vltavou a Labem k moři. / Slul [Přemysl II.] Otakar a v plenkách lepší býval / než s vousem Václav, jeho syn, jenž zase / jen lenivost a neřest v sobě míval.* ♦ V červnu 1868 se Bezděz stal místem jednoho z prvních táborů lidu v rámci zápasu o české státní právo, jenž se rozhořel po vzniku Rakousko-Uherska a vydání prosincové ústavy (1867) – obojí přitom opomíjelo české státoprávní požadavky: *Chceme býti konečně šťastni a svobodni ve vlasti své, jako bývali otcové naši; chceme, aby svobodný a slavný druhdy národ český opět stal se pánem svých osudů a rozhodoval o všech věcech svých toliko sám s korunovaným králem svým; chceme, aby neplatilo v Čechách jiného zákona, než který vypracuje řádný český sněm a potvrdí korunovaný český král... Takto aby obnoveno bylo naše právo historické, které neznamená než svobodu a neodvislost slavného království Českého...*